

Pot v »pokrajine« gnostičnega

Kako ločiti luč od teme

Borut Pogačnik

V uredništvu Nove revije je v zbirki Hieron izšla knjiga Marka Uršiča »Gnostični eseji«.

Kar je v življenju resnično pomembno in o čemer govorijo vse velike religije in modroslovja, je vrnitev domov, dejanska osvoboditev od kolesa ponovnega rojevanja (samsare), ki nas, gnane od poželenja, vedno znova pušča dirjati za navidezno srečo in mirom. Vrnitev domov: to je jedro vzhodne in zahodne modrosti,« je zapisal Marcel Mesing v svojem delu Gnostična modrost na Vzhodu in Zahodu (Gnostische Weisheit in Ost und West, Walter Verlag, Olten 1992). In ta vrnitev Domov, ki je večkrat ne moremo sprejeti ali intuitivno začutiti, pa vendar nas prav vse »čaka«, nekje za horizontom cikličnega ali linearnega časa, tudi Marka Uršiča zaznamuje in ga vodi v »pokrajine« gnostičnega, kjer verjetno podobno kot Evagriju Pontski odkriva možnosti »brezstrastnosti zgolj strastnega dela duše« (Nova revija 115, str. 1394).

Gnostični eseji pomenijo zbir zanimivih poti – ki so tudi in predvsem Uršičeve – pri iskanju svojega lastnega Grala, ne da bi si mogel – tako kot vsi do zdaj – odgovoriti kdo/kaj je Gral? In prav Gral je, po mojem mnenju, tako kot pri Uršiču, Pot sama. Hrepenenje po tem, kar »človeško oko ni videlo in uho ni slišalo«. Vendar nam Tostran, za opis neopisljivega, ne ostane nič drugega kot brezmejno zaupanje v Animo, kot vodnično skozi (pre)številna pričevanja o Svetem od rojstva takšnega ali drugačnega časa, pa do tistega trenutka, ko nas, podobno kot svetega Salvija (str. 156), ne vzameta dva angela in nas poneseva v nebeška višave, tako daleč, da bomo imeli občutek, da imamo »pod nogami ne le to bedno zemljo, temveč tudi sonce in mesec, oblake in zvezde«. (Ibid.). In prav tam se bomo, tako kot vsi, ki so se že vsaj za hip srečali s smrtjo, razveselili

neizrekljive svetlobe, žive Luči, verjetno tiste, ki jo »tema ni sprejela«. Mnoga gibanja so ta čas na tem planetu, ki uče o Notranji svetlobi (Paul Salomon), o lučki, ki večkrat neprebujena brli v nas kot Sebstvo samo. Kdo se lahko torej prebudi svojemu božjemu Sebstvu? Verjetno tisti, ki bo preroben iz Duha, ki najde sebe, kot pravi sv. Tomaž.

Marko Uršič v sedmih poglavjih zaočkroži razmišljanja o gnozi (spoznanju). V prvem tj. v Velikem odkritju, poda temelj za vsa ostala. In res do zdaj ni bilo v tej smeri nobenega večjega odkritja, kot je tisto iz decembra 1945, ko so bili v Nag Hammadiju odkriti gnostični rokopisi in med njimi tudi Tomažev evangelij. Ti v veliki meri dopolnjujejo kanonične zapise, ki so, če jih gledamo z vidika gnostičnosti, tudi takšni. Pomembno je, da razodevajo Božjo besedo in dejanja. Pot pa še naprej ostaja prav tako »ozka«, kot je bila, in še vedno moramo stremeti za njo in za tem, da se ne silimo v ospredje. O gnosticizmu je bilo mogoče pred tem kaj izvedeti le iz kritike o njem kot heretiji, kakor je pisal Irenej. Stoletja razvoja modrosti Zahoda so vsekakor pozitivno vplivala na to, da smo postali pripravljivi tudi na takšne vrste sooočan, ki nedvomno vodijo k višji kvaliteti duhovnega življenja. Je bilo leto 1945 potemtakem tudi leto nekakšne individualizacije (po C. G. Jungu) za vso zahodno civilizacijo? Verjetno, toda s tem pa je bilo treba osvetliti tudi tiste in take nejasnosti, ki jih je puščal prvinski gnosticizem glede stvarjenja sveta, ko so predvsem zastopniki valentinske šole menili, da sta Bog Oče in Bog Stvarnik dve povsem različni entiteti. Tako naj bi prvi presegal vsakršno polarnost (tudi med dobrim in slabim) in bil Duh, medtem ko naj bi drugi še najbolj ustrezal Platonovemu demiurgu ali starozaveznemu Jahveju. Demiurg naj bi bil po tem tisti: Gospodar tega sveta, medtem ko bi bilo pravo kraljestvo Božje, ki ni od tega sveta, domena onstranskega, nebeškega Očeta. Močno radikalni pogledi v tej smeri so šli tudi dlje in so videli svet prostora, časa in materije kot kraljestvo Zla in delo padlih angelov, vključno s Hudičem. Ta in takšna definicija je seveda po svoje morda edino dobro orodje za razlago smisla zla tukaj in sedaj, pa za razlago razlik med

Staro in Novo zavezo, za razlago Kristusovega poslanstva Ljubezni.

Marko Uršič poskuša preseči delitve z razmišljanjem o »povzdignitvi Boga« in ne o »prekletju stvarstva« ter o kompleksarnosti optimističnih in pesimističnih delitev gnoze, pri čemer je kriterij prav odnos do sveta in stvarstva. Pri tem gre tudi dlje, ko meni, da je po svoje duhovni »pesimizem« lasten vsem duhovnim naukom, od Sokrata pa do Kristusa, ker Duh vselej presega dejanskost tega sveta. Da bi se izognili različnim (samo)prevaram v tej smeri, predlaga, da bi uporabljali besedo imantizem kot nauk tistih, ki vidijo v svetu prisotnost Boga, in transcendentizem kot nauk onih, ki skušajo na poti k Bogu preseči svet. Krščanstvo pa je, kot pravi M. Uršič, oboje hkrati.

Prav tako v Nag Hammadiju najdenem Tridelnem traktatu pa se zdi razrešitev vloge Demiurga ali Arhonta in Boga Očeta ter njegove besede–Logosa mnogo jasnejša kot preprosta delitev na Boga Zla in Boga Duha. Kajti Logos ni bil ustvarjen brez Očetove volje in je bil vzrok teh, ki so prišli v bivanje. Logos pa uporablja Arhonta kot roko, da krasi in ustvarja stvari spodaj oziroma, kot ugotavlja Uršič, da ima torej Arhont dve osnovni nalogi: »da vlada nad eonom podob in da kot roka oziroma usta Logosa ustvarja in oblikuje svet bivajočih stvari, ki so reprezentacije podob v duhovnih kraljestvih«, (str. 65).

Arhont tako ni kriv za svojo nepopolnost, ampak je »krivda« v njegovi slepoti, ker ne vidi, da stvarjenje ne prihaja od njega, marveč od Logosa. Ta kompromis med gnostiki in uradnim krščanstvom, ko Demiurg le ni isti z Očetom, a je vladar sveta in posredni Stvarnik, ki vlada Svetu podob in skuša stalno in sproti popravljati napake in zmote Logosa, je morda navidezno dober. Toda z Uršičem je potrebno ponoviti: »Uganka stvarjenja ostaja.« (str. 66).

Kako pomembna je dimenzija časa v razumevanju Svetega, odstre drugo poglavje, ki se ukvarja z vprašanjem cikličnega časa, ki zajema mitično obdobje. Drugi modus časa je eshatološki (linearni) čas, značilen za krščanstvo. Tretji modus pa naj bi bil ponazorjen s prekinitveno črto, pri čemer naj bi bil značilen za gnostično in mistično naravnost, ko lahko človek vedno lahko vstopi v Odršenje »tukaj in zdaj« in ne šele na koncu